

Del av motion nr 35:03 (del 4 s 1331) och partistyrelsens utlåtande över denna del av motionen (del 4 s 1384)

Motionerna nr 35:04—nr 35:18 (del 4 s 1334) och partistyrelsens utlåtande över dessa (del 4 s 1384)

Del av motionerna nr 35:19—nr 35:20 (del 4 s 1359) och partistyrelsens utlåtande över dessa delar av motionerna (del 4 s 1384)

Motionerna nr 35:21—nr 35:24 (del 4 s 1365) och partistyrelsens utlåtande över dessa (del 4 s 1384)

Del av motionen nr 9:01 (del 1 s 336) och partistyrelsens utlåtande över denna (del 4 s 1384)

Fungerande ordföranden: Vi har delat ut en behandlingsordning som visar vilka avsnitt som skall behandlas nu och vilka avsnitt som vi skall skjuta till andra punkter på dagordningen.

Vad beträffar motion nr 35:20, fjärde att-satsen, vill jag påminna om att vi i går kom överens om att flytta den ytterligare en gång till avsnittet om forskningspolitik.

Olof Palme, partistyrelsens föredragande: En viktig utgångspunkt för vår strävan att vidga den ekonomiska demokratin är den grundläggande fråga som gårdagens inträngande debatt handlade om: Hur skall vi värna rätten till arbete och skapa betingelserna för att människornas vilja till arbete — nationens viktigaste tillgång — länkas in i produktiva och meningsfulla banor.

Bakgrunden till denna fråga är djupt allvarlig.

De senaste årens ekonomiska erfarenheter från de industrialiserade länderna domineras av hotet mot den fulla sysselsättningen. I många år har nu arbetslösheten i dessa länder legat mellan 15 och 20 miljoner människor. Det har inneburit en social tillbakagång. Det har inneburit slöseri med mänskliga resurser och försuttna möjligheter att förbättra människornas villkor. Det har på många håll inneburit minskade ambitioner när det gäller det vi sätter främst: Rätten till arbete.

Erfarenheterna visar också att kapitalismen inte längre är den drivkraft för ekonomisk tillväxt som den tidigare varit. När osäkerheten ökar och kraven på långsiktighet och framtidssatsningar växer, svarar kapitalismen med investeringsnedgång och kortsiktig spekulation. Just det spekulativa inslaget blir allt starkare i alla länder.

Samtidigt vidgas klyftan mellan människornas krav och kapitalismens förmåga. Jag tror man kan sammanfatta de kraven på följande sätt. Människorna kräver full sysselsättning, hyggliga ekonomiska villkor och en god och säker arbetsmiljö. Människorna kräver inflytande över sin arbetssituation. Människorna kräver att kunna vara med och påverka den ekonomiska utvecklingen. Män-

niskorna kräver trygghet i ett snabbt tekniskt och ekonomiskt skeende.

Men de upplever nu en kapitalism som leder åt ett helt annat håll. De finner att arbetslösheten ökar. De finner att starka krafter hotar att stycka sönder arbetsuppgifterna och göra dem allt mer monotona. De finner att den ekonomiska koncentrationen pågår och att allt viktigare ekonomiska beslut fattas allt längre bort, ofta i internationella maktcentra i främmande länder. De finner otrygghet i planlösa och socialt oacceptabla förändringar.

Dessa vardagsupplevelser bekräftas av undersökningar om de svenska löntagarnas uppfattning. Nästan alla löntagare i vårt land upplever arbetslösheten som ett hot. Mer än hälften upplever den som ett stort hot. Vi vet också att arbetets kvalitet och arbetsmiljön blir allt viktigare i förhållande till lön och konsumtionsmöjligheter.

Det finns säkert ett samband mellan dessa erfarenheter och det förhållandet att människorna är medvetna om sambandet mellan en rad av negativa företeelser i samhället — arbetslöshet, inflation, miljöförstöring — och kapitalismen som ekonomiskt system.

Det finns i vårt samhälle en stark insikt om att kapitalismen inte kan vara svaret på hur framtidens samhälle skall tryggas jobben, skapa bättre livskvaliteter, ge människorna rätt till inflytande, skapa ett samhälle som präglas av fria människors demokratiska samverkan.

Jag tror att det är rätt att säga att denna insikt om kapitalismens begränsningar också svarar mot en ökande insikt om att de borgerliga partierna, knutna som de är till kapitalismen, inte förmår anvisa några lösningar på för människorna avgörande problem. Denna insikt har säkert förstärkts av erfarenheterna från de senaste två åren. De löften de borgerliga gjorde i valrörelsen handlade ju i grund och botten om just detta. Det var möjligt, menade man, att skapa 400 000 nya jobb, att få resurser till dyra reformer, att undvika strukturproblem, att öka människors trygghet och åstadkomma en god och balanserad ekonomisk utveckling genom att släppa kapitalismen fri och begränsa det samhällsinflytande och löntagarinflytande vi socialdemokrater menade var nödvändigt.

Denna borgerliga inriktning på enkla lösningar och mer kapitalism har kraschlandat när den skulle förverkligas i praktisk politik. Reformerna uteblev, industrisysselsättningen sjönk, raden av förstatliganden genomfördes — över allt förstatliganden av kapitalägarnas förluster — klyftorna i samhället ökade, den regionala balansen i landet försämrades, människornas oro förstärktes.

Därför kan vi socialdemokrater idag med större eftertryck och med större trovärdighet än någonsin hävda att människornas problem inte löses genom de borgerligas kapitalism.

Men lika litet som de borgerliga kan lösa problemen genom sin kapitalism, lika litet kan de lösas genom att kapitalismen ersätts av någon annan enhetslösning. De ekonomiska system som uppstår där detta försökts, manar inte till efterföljd.

Detta innebär också att den grundläggande fråga som ligger bakom vårt partiprogram idag är viktigare än någonsin: Hur kan vi i praktisk politik förena en god ekonomisk utveckling med fortsatta sociala framsteg och framväxten av ett samhälle som ersätter det ekonomiska fåtalsväldet med ekonomisk demokrati?

De vägar som partiprogrammet anvisar är att varje människa skall ha rätt att som medborgare, löntagare och konsument påverka produktionens inriktning och fördelning, produktionsapparatus utformning och arbetets villkor. Det sker genom att medborgarna engageras i arbetet på att utforma en planmässig hushållning för att ta tillvara landets möjligheter. Det sker genom att löntagarna tillförsäkras bestämmande över arbetsplatser och företag, delaktighet i företagets förmogenhetstillväxt och i förvaltningen av det gemensamma sparandet. Det sker genom att konsumenternas ställning gentemot producenterna förstärks.

Det här är i stort sett citat från partiprogrammet. Jag vill göra två kommentarer i anslutning till detta.

Den första: Det betyder att den ekonomiska demokratin inte kan skapas enligt någon en gång för alla fastlagd planritning med alla detaljer från början angivna.

Det handlar om olika framgångsvägar. De kompletterar varandra men de innehåller också frön till framtida konflikter sinsemellan. Detta glöms ibland bort i debatten. Men det är uppenbart och kan lätt exemplifieras. Dit hör frågorna om avvägningen mellan löntagar- och samhällsinflytande, mellan övergripande planering och decentraliserade beslut.

Detta innebär krav på öppenhet och förmåga att anpassa framgångsvägarna till verklighetens krav. I mitt anförande i förra kongressens programdebatt uttryckte jag det på följande sätt: "Teoretiskt är det en fördel med teknokratiska planeringsmodeller som till synes skapar enhetslösningar på alla samhällsproblem. Men det finns förskräckande erfarenheter ute i världen hur detta i praktiken fungerar. I en demokrati är det en fördel att bygga på balanserade motvikt som i sig kan utgöra en garanti för hänsyn och tolerans och skapa ett brett utrymme för initiativ och mångfald."

I den situation vi nu befinner oss är avvägningsproblemen inte stora. Vi är i början av en lång demokratiseringsprocess. Vi har ett ekonomiskt system som idag karaktäriseras av såväl långtgående centralisering som ineffektiv planlöshet. Båda dessa drag utgör i själva verket hinder för ett för människorna gott utbyte av arbetsinsatserna, av kunskaperna, av framtidssatsningarna.

Centralisering betyder att arbetarnas och tjänstemännens erfarenheter inte rätt tas till vara. Fåtalsväldet betyder att många beslut blir sämre än de skulle ha varit om de förankrades hos och kunde påverkas av de stora löntagargrupperna. Planlösheten, den bristande samordningen, betyder bl a att resultatet av löntagarnas gemensamma insatser blir sämre än det annars skulle ha blivit.

Vi kan därför lätt motivera och utforma riktlinjerna för en ökad

planmässighet parallellt med ett ökat och decentraliserat löntagarinflytande. En sådan demokratisering betyder att vi löser upp den hårt koncentrerade privata ekonomiska makten och ersätter den med former för beslut och påverkan som ger ett mer rationellt näringsliv genom vidgat löntagar- och samhällsinflytande.

Vi kan däremot inte idag föreskriva de exakta formerna för den ekonomiska demokratin i en framtid då vår internationella omgivning, då de ekonomiska och vetenskapliga betingelserna för den ekonomiska demokratin sannolikt kommer att vara annorlunda än dagens.

Den andra kommentaren är följande: Den ekonomiska demokratin kan endast föras framåt om den innebär att de många människornas initiativ och engagemang kan mobiliseras. Detta kan endast åstadkommas om det finns ett direkt samband mellan de åtgärder vi genomför och människornas upplevelser av vilka problem som är viktiga i vardagen. Det kan endast åstadkommas om människorna upplever att vi därmed kan förbättra vardagen, kan förbättra arbetets innehåll och arbetsmiljön, kan skapa investeringar för framtiden, kan motverka den regionala obalansen, kan möta hoten mot den yttre miljön.

Sammantaget innebär dessa kommentarer en bekännelse till traditionell socialdemokratisk reformism. Det anknyter väldigt starkt till många tidigare, viktiga debatter inom arbetarrörelsen.

I mitt inledningsanförande till denna kongress anknöt jag till 1932 års partikongress. Också den hölls under intrycket av en djup ekonomisk kris. Landet reagerades då liksom nu av en borgerlig regering, som saknade idéer och kraft att ta itu med krisens verkliga problem. Socialdemokratin hade då format ett program av konkreta åtgärder för att nedbringa arbetslösheten, skapa produktivt arbete och få till stånd en ekonomisk expansion. Det var på grundval av denna konkreta politik som socialdemokratin nådde sitt parlamentariska genombrott och lade grunden för ett mer än 40-årigt regeringsinnehav.

Diskussionen handlade då om arbetarrörelsens program mot den ekonomiska krisen: Skulle det bygga på stegvisa förstatliganden eller en ökad planmässig hushållning för att lösa fattigdomens och arbetslöshetens vardagsproblem? Wigforss sade i denna debatt bland annat: "Vi kunde ta Boliden det ena året, vi kunde sätta upp en stor skofabrik det andra, vi kunde öppna en statens affärsbank det tredje, vi kunde låta staten överta hela skogsindustrin det fjärde osv. Men lägg märke till att detta icke rycker vårt näringsliv ut ur den fria marknaden och dess kaos..."

Vad Wigforss sökte och själv i hög grad bidrog till var ett socialdemokratiskt program som direkt kunde gripa in i det ekonomiska skeendet, som skapade arbete och utveckling och förändrade människors vardag, som inte gav socialdemokratin rollen som en visserligen insiktsfull men likväl passiv åskådare till kapitalismens förödande utveckling.

Denna grundläggande reformistiska inriktning präglar också 1975 års partiprogram. När vi för tre år sedan antog det partiprogrammet ställde vi den ekonomiska demokratin i förgrunden för våra strävanden. Vi ställer oss uppgiften på ett sätt som är starkt präglad av den syn Wigforss uttryckte på 1932 års partikongress. Den strävan till sammansmältning av planmässig hushållning och industriell demokrati som utmärker det nya programmet bär egentligen i högre grad prägeln av Wigforss tänkande än 1944 års program som han själv var med och utformade. Det skulle dock föra alltför långt att här gå in på denna sammansmältning av 1920- och 1930-talens debatter om två parallella framgångsvägar för arbetarrörelsen.

Låt mig gå över till några erfarenheter när det gäller de senaste årens arbete för ekonomisk demokrati, planmässig hushållning och demokrati inom företagen.

Vi anvisar den planmässiga hushållningen som medel för att i demokratisk ordning skapa en övergripande politik bland annat för att åstadkomma regional balans och en rättvis fördelning, för att avdela tillräckliga resurser för investeringar, för att klara påfrestningarna på den yttre miljön.

På många av de områden där vi på detta sätt aktivt vill möta människornas vardagsproblem har utvecklingen under den borgerliga regeringen gått bakåt. Mest anmärkningsvärt — med tanke på det ledande regeringspartiets budskap i oppositionsställning — är den ökande regionala obalansen. Vi hörde siffror om detta i går.

På detta och alla andra områden vi pekar på i partiprogrammet är därför fortsatta socialdemokratiska insatser nödvändiga. Det område som på många sätt nu är viktigast är sannolikt den planering som är nödvändig för vår fortsatta industriella utveckling.

Jag tror att de riktlinjer vi här måste arbeta oss fram efter kan sammanfattas så här:

— Ett mycket litet antal företag svarar i dag för en dominerande del av den svenska industriproduktionen. Inom ramen för varje företag finns en långtgående planering. Samtidigt är det emellertid uppenbart att viljan och förmågan till nödvändig samverkan mellan företagen är alltför liten. Detta har hindrat en samordning inom t ex bilindustri och läkemedelsindustri. Det har hindrat framgångar inom exportindustrin på en marknad som mer och mer handlar om att sälja stora enheter med komponenter från flera industribranscher. En bättre samordning i demokratiska former kan endast komma till stånd om samhället tar initiativ och aktiv del.

— Den svenska industrins utveckling har avgörande betydelse för de stora löntagargrupperna. En viktig erfarenhet från de senaste decenniernas strukturomvandling är också att det är löntagarna som genom sina fackliga organisationer sett problemen och krävt långsiktiga lösningar.

Detta är också en intressant illustration till det här klagandet över fackföreningsrörelsens alltför stora betydelse. Hur förhåller

det sig om vi tittar på den praktiska erfarenheten? Det var inte precis direktörerna i Facit som kom och varnade för vad som skulle ske, utan det var facket. Och det var inte direktionen för Eriksberg som kom och varnade, utan det var facket. Vi kan konstatera ungefär detsamma på punkt efter punkt när vi tänker på vad vi upplevde under alla stora industrikriser. De som först hade känslospröten ute och märkte att något skulle ske, som slog larm och krävde åtgärder var det lokala facket genom sina förbund.

Detta enkla faktum utgör en bättre dementi än något annat på den borgerliga klagan att facket breder ut sig utan att sakna nödiga kunskaper och insikter. Facket har den grundläggande insikten, att man måste värna om sina kamraters bästa och detta skapar en stor känslighet.

Därför måste en fortsatt industriell utveckling ske i för löntagarna socialt acceptabla former. Därför måste löntagarinflytandet stärkas.

— En planmässig hushållning får inte innebära tvång, detaljplanering och byråkrati. Ett viktigt syfte är att mobilisera och rätt utnyttja alla de resurser som finns i det svenska näringslivet. Det är i första hand fråga om yrkesskicklighet, kunskaper och erfarenheter i alla delar av företagen, i stora som i små företag. Detta bärs upp av människor som alla är starkt beroende av varandra. Vi vill frigöra de resurserna från de hinder kapitalismen reser. Det är motsatsen till tvång och byråkrati. Detta anknyter väldigt nära till inriktningen när det gäller demokratin på arbetsplatserna.

1970-talets viktigaste reformområde har varit arbetslivets förnyelse. Raden av reformer växte fram under ett intensivt fackligt-politiskt samarbete. Utgångspunkten ideologiskt var den grundläggande ståndpunkten att arbete och inte bara ägande skall ge rätt till inflytande i företagen. Den som satsar ett helt yrkesverksamt liv i ett företag ska därmed också ha rätt till bestämmande.

Med lagens hjälp förbättrade vi anställningstryggheten, förstärkte de fackliga förtroendemännens ställning och gav löntagarna inflytande över sin arbetsmiljö. Med MBL bröt vi sönder SAFs paragraf 32 och öppnade vägen för en långsiktig utveckling av väldig betydelse.

Det talas ofta om att MBL bara blev en tungrodd apparat med sammanträde efter sammanträde. Jag vill varna för denna verklighetsbeskrivning. Ingen har trott att vi på några år helt skulle kunna revolutionera inflytandet inom företagen. Ingen har trott att vi från början skulle hitta de mest smidiga formerna för ett verkligt löntagarinflytande.

I själva verket tror jag att den korta period som gått sedan lagens tillkomst — med hänsyn till de borgerliga attackerna, med hänsyn till svårigheterna att få ett avtal med SAF, med hänsyn till de stora ekonomiska problemen under dessa år — har varit i stort sett framgångsrik.

Medbestämmandet bör ständigt byggas ut. Nästa steg bör bli

den utvidgade styrelserepresentation som föreslås i partistyrelsens utlåtande.

Ekonomisk demokrati förutsätter inflytande över kapitalet och dess roll i vår ekonomiska utveckling. I Sverige finns en koncentration av kapital och ägande i storföretagen, som är större än kanske i något annat industriland. Målet måste vara att bryta denna privata maktkoncentration, att ersätta det ekonomiska fåtalsväldet med ett brett demokratiskt inflytande över de beslut i näringslivet, som avgör vår ekonomiska framtid.

Därför skall vi införa löntagarfonder.

Jag behöver inte gå in alltför mycket på förhistorien — den känner ni till.

Vid 1976 års LO-kongress antogs tre mål, som löntagarfonderna skulle inriktas på att uppnå. De var för det första att stödja den solidariska lönepolitiken, för det andra att motverka den koncentration av förmögenhet och därmed av makt som följer med industrins självfinansiering och för det tredje att genom medägande stärka det löntagarinflytande som har sin huvudsakliga grund i arbetsrättsreformerna.

I en rapport, som en av partiet och LO tillsatt arbetsgrupp lade fram i februari i år, fogades ett fjärde mål till dessa tre. Fonderna ska bidra till kollektivt sparande och kapitalbildning för produktiva investeringar. Partistyrelsens förslag är att kongressen antar dessa mål för löntagarfonderna.

Beträffande löntagarfondernas konkreta utformning är det två huvuduppgifter som ska lösas. Det ena är hur vi under 1980-talet ska skapa sådana former för kapitalbildningen att det nya sparandet och investeringarna inte leder till ytterligare förstärkning av den privata makt- och förmögenhetskoncentrationen. Tvärtom måste samhälls- och löntagarinflytandet öka när det gäller investeringarnas inriktning och uppbyggnaden av framtidens näringsliv.

Ett viktigt led i utvecklingen av det demokratiska inflytandet i vårt ekonomiska liv måste därför vara att framtidens kapitalbildning i näringslivet till väsentliga delar bygger på kollektivt sparande och att vi gemensamt förvaltar detta sparande och dess förvandling till produktiva investeringar.

Särskilt sedan ATPs tillkomst har vi sett den kollektiva kapitalbildningen som ett viktigt led i demokratiseringen av det ekonomiska livet och i fördelningspolitiken.

Under borgerlig regering har detta sparande helt försvunnit. Från en nivå på 16 miljarder kronor för några år sedan har det nu gått ned till noll. Detta är en blödarsjuka vars konsekvenser vi ännu inte riktigt blivit på det klara med. Denna utveckling är inte oroande bara i ett allmänt samhällsekonomiskt framtidsperspektiv. Den är oroande också därför att det har försvagat den ekonomiska demokratin och inneburit en väldig åderlätning av den gemensamma sektorns resurser.

Variifrån skall vi ta pengarna till de stora industrisatsningar som

behövs under 1980-talet? Någon kanske tror att man kan ta dem från aktieägarnas vinster. Men större delen av vinsterna återinvesteras redan i företagen. Den del av vinsten som delas ut konstant till ägarna är så liten att den inte förslår långt i detta sammanhang. Aktieägarna har ett betydande inflytande, men deras inkomster från aktierna är inte så stora som man ibland föreställer sig.

Till slut blir det från löntagarna som resurserna måste tas till de investeringar som behövs för framtiden. Detta innebär att löntagarna på kort sikt måste avstå ur sitt utrymme för privat konsumtion. I gengäld får de en tryggare sysselsättning, och genom den förbättrade ekonomiska utvecklingen återvinner de på längre sikt vad de uppskjutit i fråga om standardförbättringar.

Partistyrelsen anser att det förslag till ett nytt kollektivt sparande i sk utvecklingsfonder, som återges i arbetsgruppens rapport, i princip kan tillstyrkas. Utredningsarbetet angående fondernas konstruktion, storlek och arbetsätt får sedan fortsätta.

Den andra uppgiften är hur också företagens inre liv ska kunna demokratiseras för att bryta den ensidiga dominansen av privata ägarintressen över storföretagens ledning, besluten om investeringar, produktion och företagets utveckling. Det är dessa beslut som avgör tryggheten för de anställda och deras arbetsvillkor i vid mening. De strategiska avgörandena i storföretagen har också verkningar som sträcker sig långt utanför företagen. De bestämmer de ekonomiska villkoren för hela orter och regioner, egentligen för hela vårt land — 28 storföretag svarar idag för 76 procent av hela den svenska exporten, för att ta ett mått på deras betydelse.

Det utredningsarbete som har utförts hittills och den debatt som engagerat människorna visar, att det för att bryta den privata maktkoncentrationen också krävs ett löntagarinflytande, som bygger på ägande. Vissa grundläggande principer för hur löntagarinflytandet ska formas har också växt fram under det här arbetet. Dessa principer är: *för det första* skall löntagarägandet vara kollektivt, *för det andra* skall löntagarägandet utgå från löntagarnas rätt till delaktighet i företagets vinst- och kapitalbildning, *för det tredje* skall inflytandet vara såväl övergripande som starkt lokalt förankrat. Partistyrelsen föreslår nu att dessa principer antas av partikongressen.

Däremot har utredningsarbetet inte hunnit så långt, att det i dag finns ett färdigt, konkret och i detaljer utformat förslag till *hur* dessa frågor skall lösas. Det finns åtminstone tre problem som måste klaras upp innan ett färdigt förslag kan läggas fram.

Den för LO och partiet gemensamma arbetsgruppens förslag innefattar att löntagarägandet ska bygga på företagets vinst. En viss andel av den årliga vinsten ska överföras till löntagarfonder i form av aktier, som ger ägande och rösträtt i företagen.

Syftet med vinstdelningen är tvåfalt. Dels skall den understödja

den solidariska lönepolitiken, dels skall den bidra till ett utvidgat löntagarinflytande. Den solidariska lönepolitiken kräver en koncentration av vinstdelningen till de lönsammaste företagen. Det solidariska medbestämmandet kräver däremot en ganska jämn fördelning mellan olika företag av det ägarinflytande för de anställda som är ett av syftena med vinstdelningen. Även de som arbetar i företag med liten eller ingen vinst måste få del i detta inflytande.

Vi måste alltså finna en lösning där både den solidariska lönepolitikens och det solidariska medbestämmandets krav är rimligt tillgodosedda.

Ett annat problem gäller hur man skall definiera det vinstbegrepp som ska användas. Eftersom vinstbegreppet blir av central betydelse i ett vinstdelningssystem, måste åtskilligt arbete läggas ned på den tekniska och rättsliga innebörden av det vinstbegrepp som ska ligga till grund för löntagarfondernas uppbyggnad. Något sådant arbete har ännu inte kunnat utföras.

Ett tredje problem, som inte heller lösts i arbetsgruppens rapport, är hur en vinstdelning skall fungera i multinationella företag med verksamhet och vinster inte bara i Sverige, utan också utomlands. Problemet gäller här inte bara dessa företags möjligheter att flytta vinster och kapital mellan länder, utan också hur vinster, som skapats genom arbete av företagets anställda utomlands, skall behandlas vid vinstdelning med de anställda här i Sverige.

Eftersom flertalet av de svenska storföretagen tillhör kategorin multinationella företag, är det av stor vikt att de här frågorna har lösts innan ett konkret och färdigt förslag om löntagarfonder läggs fram.

Det är alltså renodlat sakliga skäl, som skapar behovet av ytterligare arbete med frågan om löntagarfondernas konstruktion.

Självfallet kan en reform av denna storlek endast genomföras om man kan finna fram till lösningar som kan samla ett brett löntagarkollektiv.

Det har inom arbetarrörelsen funnits en stor iver när det gäller löntagarfonder. Man kan anklaga oss i partistyrelsen för att ha varit alltför ivriga, när vi i februari gick ut på bred front med presskonferenser och rådslag kring ett förslag där stora frågor alltså var olösta. Jag kan gärna medge att en sådan kritik inte saknar fog. Många missförstod oss och trodde att vi var längre komna än vad vi i själva verket var. Men vår främsta ambition var att tidigt få igång en brett upplagd diskussion i hela arbetarrörelsen om kapitalbildningen och den ekonomiska demokratin. Med detta lyckades vi.

Det är mot den här bakgrunden, som partistyrelsen föreslår att kongressen nu fastställer en tidsplan för det fortsatta arbetet med löntagarfonder. Detta arbete skall då bedrivas utifrån de mål och de principer för löntagarfonderna som kongressen antar. Innebörden av tidsplanen är att förslag om löntagarfonder skall utformas så att det kan föreläggas 1981 års partikongress. Eftersom även LO

har kongress 1981, betyder det att arbetarrörelsens två högsta beslutande organ i stort sett samtidigt kan ta ställning till förslaget.

Det har sagts att ett sådant beslut skulle vara ett uppskov eller en förhållning av löntagarfonderfrågans lösning. Jag har svårt att förstå den uppfattningen. Jag skulle vilja påstå att den är felaktig. Det är idag bara drygt två år sedan LO-kongressen tog sitt principbeslut om löntagarfonderna. Den statliga utredning, som under Hjalmar Mehrs ledning har i uppdrag att utreda de här frågorna, har arbetat ungefär lika länge och befinner sig nu mitt uppe i sitt arbete.

I själva verket innebär den tidsplan vi föreslår ett starkt forcerat utredningsarbete med de här stora och svåra frågorna. Om ett förslag skall kunna föreläggas 1981 års LO- och partikongresser, har vi i realiteten ca två år på oss att bli färdiga. Detta tidsschema stämmer också överens med den tidsplan och det arbetsprogram, som den Mehrska utredningen lagt fast. Man siktar till att bli färdig i slutet av år 1980 eller vid årsskiftet 1980—81.

Detta är en stor fråga med genomgripande konsekvenser för hela samhället. Vi tar på oss ett väldigt ansvar att forma genomtänkta, hållbara lösningar som står sig inför verklighetens prov. Vi har inte råd att misslyckas. Därför är det utomordentligt betydelsefullt att partistyrelsen och landssekreterariatet har blivit helt eniga såväl om de grundläggande principerna som om tidsplanen för arbetet.

När vi ändå tar på oss ett så hårt tidsschema beror det helt enkelt på att arbetarrörelsen har utomordentligt starka skäl att lösa löntagarfonderfrågan i dess helhet så snart som möjligt. Kapitalbildningen kommer att bli något av en ödesfråga för den svenska demokratin under 1980-talet. Vi måste skapa nytt sparande för nya investeringar och det kan bara ske med löntagarnas medverkan. Och förutsättningen för denna medverkan är att den ekonomiska demokratin börjar växa fram. Löntagarna måste få ett inflytande och medägande som svarar mot deras insatser för landets ekonomiska utveckling. Därför hänger frågorna om kapitalbildning och löntagarfonder samman som en helhet.

Jag tror att egentligen kunde man svara mycket enkelt på frågan: Varför behövs löntagarfonden? Svaret skulle bli: Lyssna på gårdagens debatt här på partikongressen! För vad handlade den om? Jo, den handlade om jobben — på ort efter ort, i region efter region, i bransch efter bransch. Ombud efter ombud var uppe här och sade: Vi måste ha resurser så att vi kan skapa de nya jobben. Vi måste ha rätt till bestämmande, så att vi kan vara med och forma förutsättningarna för de nya jobben.

Detta är ju den enkla innebörden i debatten om löntagarfonder! Den som tror att det ibland skulle vara fråga om något slags vänsterextremistiskt extratur måste tänka på att de här problemen är djupt förankrade i den svenska vardagen, i människornas krav på arbete och rätt att bestämma över sitt arbete.

Jag vill också tillägga att vi skall vara mycket ödmjuka när vi angriper denna fråga. Den är oerhört svår, och alla andra länder har hittills misslyckats med dessa tekniska, principiella och praktiska problem. Men vi skall angripa dem och vi måste lösa dem. Jag är helt personligt övertygad om att en konstruktiv lösning på frågan om löntagarfonder är helt avgörande för en gynnsam ekonomisk och social utveckling i Sverige under 1980- och 1990-talen.

Vi skall således vara ödmjuka men samtidigt veta att vi står rätt säkert. Vi skall inte vara rädda för den reaktionära propaganda som Arbetsgivareföreningen och andra bedriver, för de har inget alternativ. De har bara vaktsländet om gamla privilegier att slåss för, och det är inte mycket när man skall ut i kampen för människorna. Den typen av propaganda gagnar oss i stället, om vi bara håller oss klart och fast till saken, att det i grunden gäller människornas rätt till arbete och deras rätt att tillsammans bestämma över sin framtid.

På den förra partikongressen sade vi till varandra att vi nått fram till ett tredje skede i socialdemokratins utveckling, enligt Per Albin Hanssons kända modell: Först den politiska demokratin, så den sociala demokratin, därefter den ekonomiska demokratin.

Och nu är vi mitt uppe i arbetet med planmässig hushållning, med arbetslivets förnyelse, med kollektiv kapitalbildning och löntagarinflytande, precis som vi förutspådde och ville. Det är spännande och stimulerande och framför allt viktigt för hela samhällsutvecklingen. Det förblir en huvuduppgift för arbetarrörelsen.

Låt mig till detta avslutningsvis få foga två små korta kommentarer.

För det första: Det finns icke någon enhetsväg till den ekonomiska demokratin. Det finns icke *en* reform, *en* åtgärd som vi kan hålla upp och visa på och säga: när vi genomfört den har vi genomfört den ekonomiska demokratin, kanske till och med socialismen. Vi måste gå fram på många olika vägar samtidigt, pröva oss fram, lära av erfarenheten och verkligheten. Förmågan att göra detta är vårt partis styrka.

För det andra: Vi är och förblir en öppen folkrörelse. Därför måste vi ta tid på oss att diskutera framgångsvägarna mycket noggrant så att vi verkligen kan förankra besluten hos människorna. Den ekonomiska demokratin genomför vi om människorna beslutar att gå samman på solidaritetens grund för att gemensamt forma framtiden. Men den måste vila på en positiv övertygelse och helst entusiasm.

På så sätt kan vi gripa oss an med den av Wigforss formulerade uppgiften: "Att visa, att det är möjligt att förena strävan efter rättvisa och jämlikhet, planmässighet och effektivitet med kraven på alla de medborgerliga friheter, som de västerländska demokratierna med all rätt betraktar som omistliga. I arbetet på denna socialistiska frihetsstat ser socialdemokratin framtiden och räddningen..."

Detta är alltså den demokratiska socialismens uppgift. Därmed, partivänner, yrkar jag bifall till partistyrelsens utlåtande.

Jan Nygren, SSU: Frågan om ekonomisk demokrati har diskuterats intensivt i arbetarrörelsen de senaste åren. Detta gäller självfallet också SSU.

SSU-kongressen antog ett uttalande med anledning av arbetsgruppens förslag till löntagarfonder. I detta uttalande sades bl a att löntagarfonder bara kan betraktas som *en* del i en framtida demokratisk planhushållning. Löntagarfonderna måste därför sättas in i ett större sammanhang och kopplas till en rad andra viktiga reformer.

Vad gäller löntagarfonderna pekade SSU-kongressen i stort sett på samma problem som partistyrelsen gör i sitt yttrande. Kongressen var tveksam till om man bara skulle ha vinsten som beräkningsgrund för löntagarnas inflytande. Det skulle kunna innebära oönskade skevheter. Kongressen pekade vidare på problemet med att definiera vinstbegreppet, krångligheten i systemet och behovet av att göra något åt de multinationella företagen. Det finns kanske anledning att påpeka att SSU-förbundet aldrig torgfört någon annan åsikt.

SSU-kongressen menade, i likhet med många andra, att det fanns en rad olösta problem som måste diskuteras ytterligare. Ett hyggligt riktmärke för denna diskussion är, som partistyrelsen skriver, partikongressen 1981.

Nå, vadan all denna debatt efter det att partistyrelsen offentliggjort sitt yttrande?

Låt mig citera vad Sten Andersson sade på Stockholms arbetarekommun den 14 september: "Så till slut ett par saker som inte står i utlåtandet helt enkelt därför att partistyrelsen och Landssekreteriatet betraktar dem som självklara. Här har vi möjligen begått ett misstag. Att de inte finns nämnda i utlåtandet har tolkats som ett tecken på att partistyrelsen och Landssekreteriatet försöker skjuta löntagarfondsfrågan åt sidan."

Vad var det för saker som inte fanns nämnda? Jo, följande — och jag fortsätter att citera Sten Andersson:

- "Att det är en självklarhet att partiet och LO bedriver det fortsatta utredningsarbetet med all kraft.
- Lika självklart kommer en blivande socialdemokratisk regering att ge den Mehrska utredningen alla de resurser som behövs för att arbetet ska kunna slutföras i god tid före 1981 års LO- och partikongresser.
- Självfallet kommer frågan om löntagarfonder att drivas offensivt i 1979 års valrörelse.

Vi varken kan eller vill stoppa undan löntagarfondsfrågan i 1979 års val", avrundade Sten Andersson denna del av sitt tal på repskapet.

Det är utomordentliga klarlägganden som också borde kunna an-

mot "majoritetsrepresentation" men jag yrkar att ordet "minoritets" stryks i den tredje att-satsen, så att dennas innebörd blir att partistyrelsen skall verka för att löntagarna ges rätt till en kraftigt förstärkt representation i storföretagens styrelser.

Göran Johansson, Göteborg: Debatten om löntagarfonder har haft många olika vinklingar, och ibland har det varit svårt att hänga med i alla turer. I dag är det många som talar om alla de missnöjda som finns ute i våra organisationer. Det är inte så underligt att många som deltagit i rådslag, studiecirkel och presskonferenser och som kanske väntat sig något annat nu är missnöjda. Men det vore också fel att inte erkänna att många inte är särskilt starkt engagerade i löntagarfondsfrågan. I varje fall har jag gjort den erfarenheten. Att det var så svårt att driva den frågan i valrörelsen 1976 berodde kanske på att vi hade svårigheter att ge svar på människors frågor.

Det hela var litet svårt och tillkrånglat. Det handlar mycket om teknik och komplicerad teknik och det har därför varit svårt att skapa den verkliga entusiasmen. Inte minst har vår interna diskussion försvårat detta.

Nu verkar vi ha hamnat på en linje som innebär att vi kommer att fatta ett bra beslut, och det är på tiden. Vi har rätt kort tid på oss innan frågan skall vara färdig fram till 1981.

Gårdagens debatt gav det klara intrycket att vi i många avseenden har en kärvtid framför oss. Det blir kärvt med löneförhandlingarna, och hyresgäströrelsen är i dag helt förtvivlad över de väntade hyreshöjningarna. I det kärva läget skall vi gå ut och tala för att löntagarna skall avstå från ytterligare ett par tre procent av sina löner för att bygga upp löntagarfonder. Det krävs mod och styrka inte bara av partistyrelsen utan framför allt av oss ombud, fackföreningsfolk och andra, att säga att folk skall avstå från ytterligare 2—3 procent för att lösa framtidsproblemen. Men har vi inte det modet nu, är jag rädd för att det inte blir något av 1981 heller.

Sekreterare: *Lars Hjalmarson*

Anna-Stina Andersson, Halland: I skuggan av frågan om löntagarfonderna behandlas tre motioner som tar upp arbetarägda företag. Eftersom jag själv arbetar i ett sådant inom skibranschen, ligger de mig varmt om hjärtat. Jag har som delägare faktiskt kunnat påverka min arbetssituation på ett för mig tillfredsställande sätt.

Tyvärr har partistyrelsen avstyrkt samtliga tre motioner, och det är synd. Men man kan inte få igenom allt vad man önskar. Jag vill dock yrka bifall till det av Rune Kling från Nässjö framställda tilläggsyrkandet till motion nr 35:11.

Jan-Erik Vainio, Stockholms län: När man arbetar fackligt ute på verkstadsgolvet konstaterar man nästan dagligen att de lagar och

avtal som gäller i arbetslivet inte räcker för att på ett tillfredsställande sätt lösa de problem som våra arbetskamrater hamnat i. Bakgrunden härtill är ofta att det är styrelser och direktioner i storföretagen som bestämmer vad som skall ske. I deras beslut tar man inte på något sätt hänsyn till människor utan de baserar sig bara på pengar och företagsekonomi. Den situationen blir i längden ohållbar. Det behövs mycket starka instrument för att rätta till vad som brister, och jag tror att det är löntagarfonder som krävs för att klara detta. Det börjar bli mycket bråttom.

Jag yrkar därför bifall till partistyrelsens utlåtande. Men jag anser också, liksom Bert Lundin, att vi skall gå ut och kämpa för vår övertygelse och vår ideologi på detta område. Jag tycker att vi skall göra detta redan under valrörelsen 1979. Jag yrkar därför också bifall till Sivert Anderssons förslag.

Olof Palme, partistyrelsens föredragande: Ingen har yrkat avslag på partistyrelsens förslag utan alla har tillstyrkt utlåtandet, och det är väldigt fint. Såvitt jag kunnat höra har icke heller någon yrkat på några mera betydelsefulla förändringar i partistyrelsens förslag. Däremot har det framställts en mängd yrkanden om tilllägg, förtydliganden osv. Det finns en grupp som har instämt i Sivert Anderssons förslag. Det finns en annan grupp, omkring Jan Nygren, med förgreningar upp till marsrikt, och därutöver finns det rader av enskilda förslagsställare.

Lars-Erik Johnsson yrkade att alla dessa yrkanden skulle hänskjutas till redaktionsutskottet, och det förslaget vill jag tillstyrka. Det innebär ingen befrielse från att ta ställning till förslagen för egen del utan bara att vi får tillfälle att försöka få ordning på alla yrkanden. Det finns ingen möjlighet att nu klara detta.

Låt mig dock säga några ord om den diskussion som förts. Det har sagts mycket i den allmänna debatten om att vi har förlorat tid och att det skulle bli ett förhållande av hela frågan. Det är mycket bra att det i dagens debatt blivit klarlagt, bl a av Sivert Andersson, att den enda tempoförlust vi råkat ut för sammanhänger med den borgerliga regeringen. Den innebär en tempoförlust för hela folket, inte bara för sådant som sammanhänger med löntagarfondsfrågan. Men behandlingen av denna i LO och i partistyrelsen har inte inneburit någon tidsförlust.

Det är också värdefullt att det blivit klarlagt att det inte varit fråga om några tekniska eller taktiska manövrer. Arbetsgruppen har gjort ett utmärkt jobb — egentligen utan egna sekretariatsresurser — men faktum är att vi inte har något förslag i dag. Då skall vi inte låtsas att vi har ett förslag. Vi skall i stället sätta i gång att på grundval av våra principer utarbeta ett hållbart förslag.

Jag tror inte det är något fel i att ha löntagarrepresentanter i bolagsstyrelserna. De har gjort en viktig insats under de här åren och skaffat sig stor respekt.

Till Rune Molin vill jag säga att jag hoppas att han blir återvald till programkommissionen. Om jag själv blir det kan vi föra den ideologiska debatten där om de parallella vägarna för att utveckla den ekonomiska demokratin och deras mötespunkt i framtiden.

Både det som Rune sade och det som Gisslén från Örebro sade berör på sätt och vis socialismens grundfrågor. Å ena sidan gäller det den realism som ligger i drömmarna om att vi skall kunna trygga våra kamraters jobb genom att skaffa oss resurser och inflytande. Å andra sidan måste vi se till att detta icke leder till en centraliserad byråkrati eller en byråkrati i enskilda företag utan att det i stället frigörs resurser. Detta är socialismens grundproblem, som alla demokratiska socialister i alla länder har kämpat med och som vi kommer att få fortsätta att kämpa med. Det är en utmaning som berör vår grundideologi.

Det har talats om valrörelsen nästa år. Självfallet blir löntagarfonderna en fråga i valrörelsen, men vi måste vara ärliga och säga att vi inte klarar av att under denna valperiod lägga fram för riksdagen ett genomarbetat och konkret förslag.

Jag har sagt i min föredragning och flera andra har upprepat det att vi måste sätta till alla klutar om vi skall ha en chans att till 1981 bli färdiga med ett konkret förslag. Det kommer att kräva oerhört mycket arbete, men vi vill nå det målet, och därför är det så viktigt att arbetet med förslaget kommer i gång.

Men vi kan inte genom ett kongressbeslut fastställa att ett förslag i en oerhört komplicerad fråga skall vara färdigt till ett visst datum, eftersom det är ett omfattande tekniskt och analytiskt arbete som måste göras. Vi kan ge starkt uttryck åt en viljeinriktning, men eftersom det inte är kongressombuden som gör jobbet kan de inte fastställa ett exakt datum i almanackan då förslaget skall vara färdigt. Det ligger dock ett starkt tryck på partistyrelsen att skaffa fram alla de resurser som krävs för att vi skall hålla den mycket ansträngda tidtabellen.

Det är klart att den här frågan kommer att diskuteras i flera valrörelser, närmast 1979. Jag är inte ett dugg rädd för den debatten. Vi befinner oss i ett läge då svensk ekonomi sviktar. Det har varit ett ras i industriinvesteringarna, en stark nedgång i industri-sysselsättningen, och den kollektiva kapitalbildningen har rasat 16 miljarder på ett år. Ingen skall tro att vi kan klara upp situationen genom att ständigt öka företagets vinster eller att löntagarna skulle acceptera det utan vidare. Om vi skulle välja denna passiva borgerliga väg med vakthållning kring den privata maktkoncentrationen och kring privilegierna, måste vi sänka ambitionsnivån för vårt land mycket dramatiskt, och det vill vi inte göra när vi ser hur många brister det finns i samhället. Därför måste vi inrätta löntagarfonder på det sätt som Göran Johansson nämnde. Alternativet är att rycka ifrån ägarna deras pengar utan någon som helst motprestation. Om löntagarna blir delaktiga på det sätt som här förutses kan vi se framåt mot ett offensivt och progressivt 1980-tal.

Tror ni att det skall vara svårt? Vi får väl se vilka som ställer upp för att försvara en sjunkande utvecklingskraft i det svenska samhället bara för nöjet att samtidigt få försvara gamla privilegier och maktpositioner i det svenska samhället.

Jag är ännu säkrare i min uppfattning efter att ha hört dagens debatt. Debattens bredd i dag markerar något av ett genombrott. Aldrig förut har den ekonomiska demokratin diskuterats på det här sättet vid en socialdemokratisk kongress.

Det viktiga är emellertid inriktningen av debatten. Den visar att vår kamp för ekonomisk demokrati måste förankras i de allmänna sysselsättningsproblemen och i människornas vardagsproblem. Vännen från Östergötland och andra här har sagt att vi har upplevt kapitalismens vådor, och nu vill vi själva bygga upp framtiden och bestämma över den.

Det har framkommit förslag om förtydliganden, men debatten har givit besked om en grundläggande enighet i sak inom arbetarrörelsen i synen på den ekonomiska demokratin. Vi når aldrig den absoluta sanningen och blir aldrig helt färdiga, men kongressen står enig bakom uppfattningen om vad som i dag krävs av svensk arbetarrörelse.

Sammantaget innebär detta en väldig styrka för den ekonomiska demokratin och för arbetarrörelsen. Tillsammans med gårdagens diskussion om sysselsättnings- och näringspolitiken innebär förmiddagens diskussion att socialdemokratin har lagt fast ett genomarbetat, brett diskuterat och samlat program för hur sysselsättningen skall värnas och hur den ekonomiska demokratin skall föras framåt i 1980-talets svenska samhälle.

Låt det bli sagt från denna kongress att arbetarrörelsen står redo att ta sitt ansvar för 1980-talets utveckling av det svenska samhället till trygghet för sysselsättningen och medbestämmande för människorna.

Vännen Gunnar Jönsson från Stockholm läste en dikt av Joe Hill som var tänkvärd och som bör påverka vårt tonläge. Det var synd att han inte fortsatte med ytterligare en vers, för då hade vi fått höra följande:

Arbetsbröder! Vak upp och slå till!
Vi kan skapa en värld om vi vill.
Dom skall höra oss innan vi dör.
Vi skall sjunga för dom i vår kör.

KONGRESSENS BESLUT

Följande förslag förelåg:

Partistyrelsens utlåtande

att med anledning av motion nr 35:02 uppdra åt partistyrelsen, att i nära samverkan med LO och konsumentkooperationen, verka för att utvecklingen mot ekonomisk demokrati